

Manieren om prentenboeken in te zetten

Aanvulling Competent in leesbevordering
Docentengids voor opleidingen Pedagogisch
Werk en Onderwijsassistent

Auteur:
Annet Weterings

**Bouwstenen voor
leesbevordering**

Colofon

Auteur: Annet Weterings

Aanvulling op Competent in leesbevordering. Docentengids voor opleidingen Pedagogisch Werk en Onderwijsassistent (Weterings, 2010).

Toevoeging aan deel 2, thema 4 'Een rijke leesomgeving'.

Boekthema verwerken in verschillende vakgebieden

(Voor)lezen is effectiever als je het combineert met drama, muziek, bewegen, of beeldende activiteiten. Lezen is zo niet alleen een cognitieve bezigheid, maar zorgt voor een koppeling tussen taalontwikkeling en, -bijvoorbeeld bij bewegen,- de lichamelijke ontwikkeling. De combinatie van (voor) lezen met andere activiteiten vergroot het leesplezier en daarmee ook de voorleesmotivatie van kinderen. In het schema hieronder wordt duidelijk dat de nadruk op één activiteit kan liggen, bijvoorbeeld drama,- maar er zijn altijd meerdere activiteiten die zich lenen voor verwerking. Zingen en bewegen is bijvoorbeeld een logische tandem.

Drama

Drama is spelen! Het verhaal uit een (prenten)boek is goed te gebruiken als aanzet tot zo'n spelsituatie; bijvoorbeeld tijdens vrij spel, liefst dezelfde dag nog. De leerkracht of pedagogisch medewerker stimuleert dat door voorwerpen of verkleedkleden klaar te leggen die met het boek te maken hebben. Wanneer dat spel dan ook nog opgenomen wordt op geluidsdrager en er open vragen over gesteld worden, krijgen kinderen de kans hun spel te overdenken, analyseren, uit te breiden met hun fantasie en er een nieuwe keten van ideeën omheen te bouwen (Baeyens, 2011). Maar ook begeleid spel is goed denkbaar; bij een boek over verdwalen kan de pedagogisch medewerker samen met de kinderen spelsituaties bedenken waarbij de kinderen 'verdwalen', de weg zoeken en uiteindelijk de weg weer terugvinden. Samen verzinnen ze wat er intussen gebeurt, hoe ze zich voelen (bang, onzeker, blij, boos, honger), hoe ze de weg terugvinden en hoe lang het duurt. Het voorbeeld hieronder laat zien hoe spelsituaties aan de hand van een prentenboek kan worden vormgegeven.

Voorbeeld:

'Jij en ik, Kleine Beer' (Wadell, 1996).

Inhoud: Grote Beer heeft het druk, maar kleine Beer wil spelen. Samen slaan ze aan het redderen, ieder op zijn eigen manier, zodat er na een drukke dag nog tijd overblijft om verstoppertje te spelen. Essentie van het boek: vervelende taken zijn leuker als je ze samen uit kunt voeren. Behalve het boek voorlezen, bespreken en de illustraties bekijken, is het denkbaar dat kinderen het verhaal spelen (drama), dat je er een creatieve activiteit aan verbindt (beeldend), dat je muziek maakt (lied over beren) of beweegt naar aanleiding van wat er in het verhaal gebeurt (zie onderstaand schema).

Drama	Beeldend	Muziek	Bewegen
Met poetsmateriaal, poetsen, dweilen. Verder: koken, boterhammen smeren.	Berenhol maken van iglotent/ kartonnen doos. Verstophoekje: karton. kartonnen doos met gaten.	Liedje 'jij en ik, kleine beer' (Ost, 2011).	Zingen tijdens het poetsen, hoog op de ladder klimmen, laag op de grond poetsen. Klimrek, glijbaan, kussens, zitzakken.

Lakens en dekens in een doos. Grote wasmand met doeken en dan spelen alsof je schoonmaakt.	Voelboekje maken: veertjes, zand, touwen.	Samen in een orkest spelen.	Bestaande bewegespelletjes veranderen,' Een treintje ging uit rijden', etc. 'En achter al die raampjes, daar zaten zoveel beren, en die deden zo en die deden zo, achter al die raampjes....,'
Klusjes opknappen door hele lokaal of gebouw.	Schildersezel of schraag om kunstenaar te zijn.	Variaties bedenken op: 'ik zag twee beren broodjes smeren'	Zwaailinten, constructiebuizen, en dan huizen bouwen, als bezem gebruiken enzovoort.

Muziek

Tussen taal en muziek zijn veel overeenkomsten; ze bestaan beide uit klanken. Losse klanken vormen samen woordzinnen, maar ook melodieën. Taal en muziek ondersteunen elkaar; je spreekt soms hoger en soms lager, dat is ook muziek. Bij beide varieert het tempo. Taalontwikkeling en muzikale ontwikkeling gaan daarom aanvankelijk gelijk op.

Muziek heeft alles te maken met luisteren; leren luisteren is dan ook een van de belangrijkste doelstellingen van muzikale opvoeding. Zo'n luisterhouding bouw je geleidelijk aan op. Naar aanleiding van een thema uit een boek kunnen kinderen luisteren naar geluiden die daarbij horen. Dat is vervolgens aanleiding om te experimenteren met zelfgemaakte geluiden.

Bekijk het boek eerst samen, en bespreek vervolgens de details, waarbij je de kinderen gerichte geluidswaarden aan laat reiken. Onderzoek geluid op verschillende manieren: met een stem, met een voorwerp, met een muziekinstrument. Zoek samen naar mogelijkheden tot verfijning, waarbij alle ideeën van de kinderen een kans krijgen en bespreekbaar worden gemaakt.

Experimenteren met geluiden is te combineren met het uitwerken van de verschillende elementen van het prentenboek: het uitbeelden van gevoelens, een muzikaal verhaal uitbeelden of geluiden visualiseren door eenvoudige symbolen. Experimenteer met alles wat geluid maakt: kranten, buizen, boterhamzakjes, een stofzuigerslang, emmers, bekers, deksels, steentjes. Vraag kinderen bijvoorbeeld: maak een lang en een kort geluid. Of maak een klankketting: laat ze alle geluiden achter elkaar maken.

Elementen waar je op kunt letten zijn sfeer (geheimzinnig, blij, boos, verdrietig), melodie, ritme, vorm, klankkleur. Maar ook muzikale tegenstellingen: muziek/geen muziek, luid/zacht, hoog/laag, stijgend/dalend, zwaar/licht, staccato (met stoten)/ legato (vloeiend), stappend/wiegend enzovoort.

Voorbeelden:

Muis houdt van muziek (Cousins, 2004). Dit is een kartonboekje met een schudobject om lekker muziek mee te maken. Ook in de korte tekst keren de geluiden terug. Naast samen bekijken kunnen peuters er zelf mee experimenteren.

Ik heb een muziekje in mijn hoofd (Mathot & Rijk, 2004). Wanneer Bas op een ochtend wakker wordt, zit er een muziekje in zijn hoofd. Hij hoort die dag veel muziekjes, maar zijn muziekje is er niet bij. Met cd met verschillende muziekfragmenten.

Zingen

Zingen levert een duidelijke bijdrage aan de taal/spraakontwikkeling van kinderen; zo oefenen ze de spieren van lippen en tong. Voor het zingen met kinderen heb je geen bijzondere talenten nodig: wel moet je het lied kennen en wijs kunnen houden. Waar het om gaat is plezier in zingen. Dat komt vanzelf als je spontaan, enthousiast en met veel inzet te werk gaat. Door samen muziek te maken leren kinderen bovendien samen te werken en naar elkaar te luisteren.

Tips:

- Richt je naar de kinderstem: zing niet te hoog en niet te laag.
- Laat jonge kinderen eerst maar eens een paar keer goed luisteren voor ze gaan zingen. Zo geef je ze gelegenheid om de totaliteit van het liedje in zich op te nemen.
- Bouw het liedje dan zin voor zin op. Door eerst de eerste zin samen te zingen en daarna de kinderen naar de rest te laten luisteren krijgen kinderen niet het gevoel dat ze het hele lied in een keer moeten kunnen meezingen. Voeg zo geleidelijk aan steeds een zin toe.
- Leg bij jongere kinderen het tempo van de liedjes niet te hoog, ze kunnen nog niet zo goed articuleren. Bij oudere kinderen kan het tempo juist een stimulans zijn.
- Accepteer geluidsoverlast als je met geluidsbronnen werkt, maar stel wel tevoren vast wat het geluidsniveau mag zijn, hoe lang de activiteit mag duren en bij welk teken de kinderen moeten stoppen.

Bewegen

Taal, muziek en beweging kunnen elkaar versterken. Kinderen onthouden teksten beter als je er een beweging bij maakt, op die manier ondersteunen speelliedjes de verstandelijke ontwikkeling. Tegelijkertijd verduidelijken gebaren moeilijke taalbegrippen als 'op', 'onder', 'door' en 'over'. Omdat liedjes met gebaren zorgvuldigheid en concentratie vragen, stimuleren ze de motorische controle over het lichaam. Een gedicht dat uitnodigt tot bewegen:

Blij

Ik spring in het rond
Ik draai om en om
Ik ren door de wei
Ik ben zomaar blij
Ik weet niet waarom
Zon schijnt op mij

Uit: 'Ik zag het niet ik keek' (Kuipers en Jagtenberg, 2005).

Laat kinderen proberen dit gedicht te versterken met geluiden; laat ze er geluiden bij zoeken en bewegingen bij maken waarvan ze vinden dat die bij de tekst passen. Verdeel de groep in kleinere groepen van ongeveer vier kinderen. Na een tijdje oefenen presenteren kinderen hun zomerklanggedicht aan de grotere groep. Eén kind zegt de tekst op, maakt daar bewegingen bij, en de andere kinderen maken de versterkende geluiden. Een groepje kan ook besluiten dat elk lid één zin opzegt. Er zijn veel uitvoeringsmanieren die het interessant maken om tot het eind naar elkaar te blijven luisteren. Wat zijn de verschillen en de overeenkomsten tussen de groepjes?

Tips:

- Kinderen leren door naar elkaars bewegingen te kijken. Het zet ze aan tot experimenteren met nieuwe bewegingsvormen en stimuleert ze tot het uitbouwen van expressieve mogelijkheden. Geef ze die kans!
- Kinderen hebben de neiging om dicht op en bij elkaar te bewegen, meestal allemaal ergens in het midden van een zaal. Maar voor bewegen, zeker op muziek, heb je ruimte nodig. Stimuleer kinderen zoveel mogelijk van de hele ruimte gebruik te maken. Let er wel op dat je zelf zo staat dat alle kinderen je kunnen zien en jij hen kunt zien.
- Kinderen kunnen in een vrije situatie in een open ruimte druk worden, waardoor verruwing van het spel optreedt. Het helpt om vóór het bewegen te bespreken wat fijn is en niet fijn. Benoem bijvoorbeeld schreeuwen, duwen en overdreven gek bewegen als niet fijn. Herhaal dit wanneer het zich toch voordoet en blijf dit doen tot het goed verloopt. Beloon kinderen door ze een compliment te geven.

Beeldend

Iets verbeelden betekent dat je kinderen eerst goed leert kijken. Een prentenboek leent zich daar bij uitstek voor. Samen met de kinderen kijk je naar de illustratie: zie je een lijn (strak/los), welke vormen zie je, hoe groot of klein is alles en van welk materiaal is de illustratie gemaakt. Kijk ook naar kleur (zacht, hard, donker, licht), ruimte (centraal of niet?), diepte (vooraan, achteraan), compositie (rustig/druk) en textuur (ruw/glad).

Met materialen kun je de fantasie van kinderen enorm prikkelen; een watje kan zomaar een sneeuwvlokje zijn en een hoepel een regenplas. Gebruik je materialen in die context, zorg er dan voor dat de hele activiteit in die context blijft; dus als een hoepel eenmaal een regenplas is, dan blijft die dat ook tot het einde van de activiteit.

Voorbeeld: *'Big maakt een tekening'* (Koppens, 2005).

Big maakt een tekening van kleine Beer. Het is allemaal niet zo makkelijk. Beetje bij beetje komt de tekening tot stand, want alles moet erbij. Als de tekening af is en Big hem aan zijn vriendje Beer laat zien, ontdekt hij dat hij toch iets vergeten is: de knuffel van Beer!

Mogelijkheden:

- Laten tekenen hoe ze zelf zouden willen zijn.
- Collage maken.
- Teken op zwart papier.
- Afgesneden beelden vervolledigen.
- Werken met zaklampen (licht).
- Schaduwen.
- Met perspectieven werken (op een stoel staan, op de grond liggen) .
- Zintuigenhoek: materialen rond zien en horen, ruiken, proeven en voelen (geurkaarsen, geurpotjes, karton met spiegelpapier, kijkbuizen met knickers, wasknijpers, rijst, steentjes, pasta, voelplankjes en zakjes, voelkussen, muziekinstrumenten).
- Vingerverven in de omtrek van een peuterlichaam.
- Knikkerdoolhof, hand- of voetafdruk maken, scheerschuimschilderen of met maïzena werken, knuffel laten dansen op muziekfragmenten, experimenteren met geluid dat je met het eigen lichaam maakt enzovoort.

Bronnen

Cousins, L. III: Cousins, L. (2004.) *Muis houdt van muziek*. Amsterdam: Leopold.

Kalkman, E, Rep, M. (2008). *Spelenderwijs bewegen voor 0 tot 4 jaar*. Amsterdam: Elsevier Gezondheidszorg.

Kuipers, B., Jagtenberg, Y. (2005). *Ik zag het niet, ik keek*. Tilburg: Zwijsen.

Koppens, J. (2005). *Big maakt een tekening*. Amsterdam: Clavis.

Mathot, L, Rijk, J. III: Snels, J. (2004). *Ik heb een muziekje in mijn hoofd*. Bussum: Peereboom.

Ost, M. (2011). *Creatief met prentenboeken*. Lied: Jij en ik, Kleine Beer, p.210. Leuven/Den Haag: Acco.

Waddell, M. III: Firth, B. Vert: Niskos, M. (1996). *Jij en ik, Kleine Beer*. Rotterdam: Lemniscaat.

Wiechers, H. (2009). *Muziekkriebels, 250 muziekactiviteiten voor kinderen van 0-10 jaar*. Amsterdam: SWP.